

Na začátku března 2021 byla zveřejněna na webu Národní knihovny ČR první informace o nálezů fragmentu středověké polyfonie z repertoáru, který je spjat s hudební kulturou první poloviny 13. století z okruhu pařížské katedrály Notre-Dame.¹ Ve zprávě z pera Hany Vlhové-Wörner se píše, že fragment obsahuje zlomky šesti dvojhlasých organ z repertoáru Notre-Dame v Paříži, které navíc obsahují některé partie, které se v hlavních pramenech nevyskytují, a že jejich studia se ujali členové projektu *Staré mýty, nová fakta: české země v centru hudebního dění 15. století*,² kteří plánují na základě nálezů »zásadně přeformulovat pohled na nejstarší dějiny hudby v Čechách«. Ve stejném duchu hovořila Hana Vlhová-Wörner i v krátkém rozhlasovém vstupu na stanici Rádio Plus 5. března 2021.³

Více informací poskytnuto nebylo, ale digitalizovaný rukopis Národní knihovny v Praze sign. V E 15 byl zveřejněn na stránkách *Manuscriptoria*,⁴ je tedy možné, aby se k nálezů vyjádřil také kdokoliv jiný. Všechny hlavní prameny tohoto repertoáru jsou volně přístupné v digitalizovaných kopiích a vydány v novodobých edicích.⁵ Nedělám si nárok na vyčerpávající popis, ale z nálezů mám také radost a rád bych se podělil o několik postřehů z hlediska někoho, kdo se starými notacemi vícehlasé hudby zabývá dlouhodobě.

Pražský fragment (P)⁶ představují dvě pergamenová bifolia, která byla použita jako předsádky při vazbě zmíněného rukopisu asi v první polovině 15. století (➤ Obr. 1-2). Protože původní formát fragmentu byl oproti rukopisu (rozměry 215 × 155 mm) zhruba o něco více než poloviční, otevřené dvojlisty (apertury) byly oříznuty kolem horního okraje a jednoho boku na formát rukopisu a do vazby knihy zašity vrchním okrajem. Oříznutí z horní strany zasahuje do notového textu jen nepatrně na přední předsádce, a to do notace vrchního hlasu (v tehdejší terminologii »duplum«). Ořízka po straně dvojlistu zasahuje do notového textu také jen

¹ Unikátní objev rukopisu v Národní knihovně. Kodex z 15. století v sobě ukrývá vzácný fragment šesti dvojhlasých skladeb, zkomponovaných ve 13. století v okruhu pařížské katedrály Notre-Dame, nedat. [začátek března 2021], <http://text.nkp.cz/aktuality/novinky-titulni-strana/unikatni-objev-rukopisu-v-nk>.

² Projekt podpořený Grantovou agenturou ČR v kategorii EXPRO (excelence v základním výzkumu), reg. č. GX19-28306X, doba trvání: 2019-2023, celková dotace: 23,324 milionů Kč, <https://www.isvavai.cz/cep?s=jednoduche-vyhledavani&ss=detail&n=0&h=GX19-28306X>; www.smnf.cz.

³ http://www.smnf.cz/cs/aktuality/.content/gallery/HVW_rozhlas_organum_2021-03-05.mp3. Srov. též informaci na stránkách projektu *Staré mýty, nová fakta* v rubrice »Aktuality«: Unikátní nález fragmentu polyfonie Notre Dame v Praze, 12. 3. 2021, <http://www.smnf.cz/cs/aktuality/Unikatni-nalez-fragmentu-polyfonie-Notre-Dame-v-Praze/>.

⁴ http://www.manuscriptorium.com/apps/index.php?direct=record&pid=AIPDIG-NKCR_V_E_15_____OHICQYE.cs.

⁵ Vycházel jsem z edice *Le Magnus Liber Organi de Notre-Dame de Paris*, I-VII, sous la direction d'Edward H. ROESNER, Monte Carlo: Éditions de l'Oiseau-Lyre, 1993-2009 (dále jen MLO).

⁶ V dalším textu sigla P.

Martin HORYNA

Jihočeská univerzita, České Budějovice

Nadace pro dějiny kultury ve střední Evropě, Praha

K nálezů středověké polyfonie v rukopisu Národní knihovny v Praze sign. V E 15*

Résumé

Rukopis Národní knihovny v Praze sign. V E 15 byl napsán a svázan v první polovině 15. století. Jako předsádky zpevňující vazbu knihy byly použity dva pergamenové dvojlisty, které pocházejí z rukopisu 13. století a obsahují fragmenty sedmi dvojhlasých skladeb. Ty lze v úplnosti najít v hlavních pramenech repertoáru spjatého s hudební kulturou konce 12. a první poloviny 13. století, která měla své ohnisko v pařížské katedrále Notre-Dame. Kvalita provedení a vysoké nároky na schopnosti interpretů svědčí, že zlomek byl součástí rukopisu, který byl stejné kategorie a fungoval v podobném prostředí jako rukopisy dnes uložené v medicejské knihovně ve Florencii (E, původně napsán pravděpodobně pro Sainte-Chapelle v Paříži, v 15. století darován francouzským králem rodu Medici) a ve Wolfenbüttelu (W₁ a W₂).

Klíčová slova: dějiny hudby; středověká polyfonie; liturgická hudba; Čechy; Paris; Notre-Dame; organum

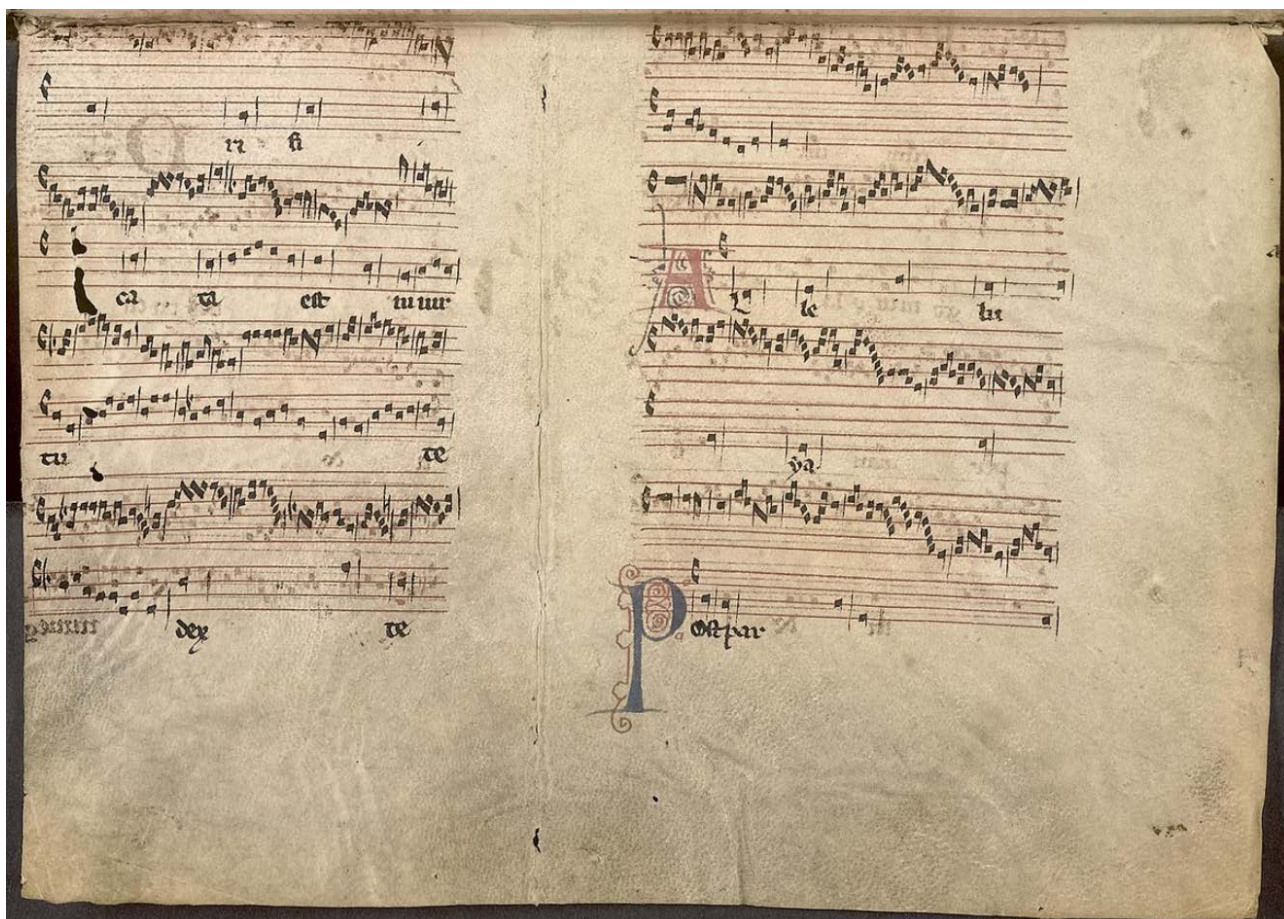
Počet znaků / slov: 24 464 / 3 647

Počet obrázků: 4

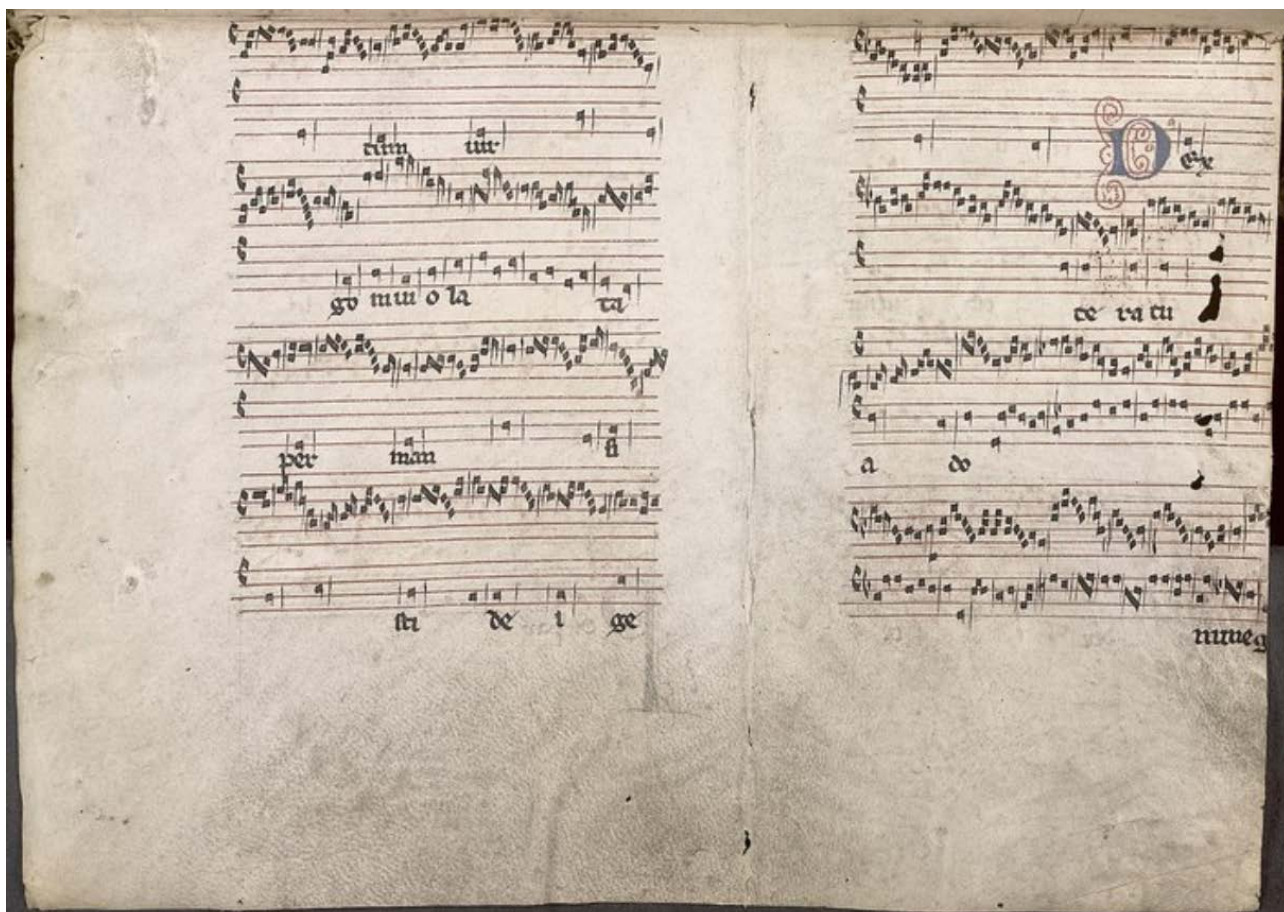
Počet tabulek: 2

Sekundární jazyk: latina

* Anglickou verzi článku viz *Clavibus unitis* 10/3 (2021), https://accs.cz/media/cu_2021_10_03_horyna.pdf.

Obr. 1a: Praha: NK ČR, V E 15, fol. [I]^r (↻ 90°) = fol. x₁^v-x₂^r

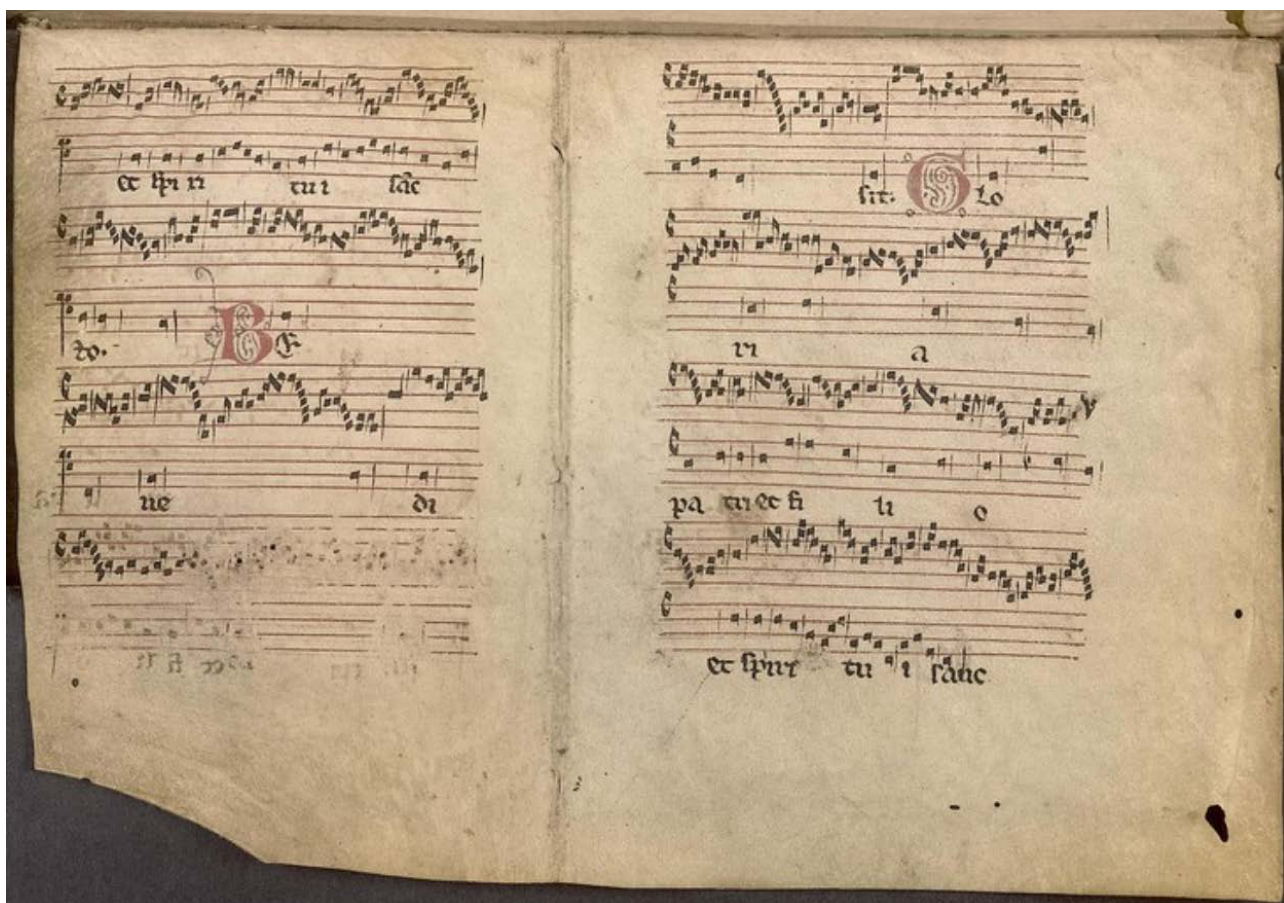
https://images.manuscriptorium.com/loris/AIPDIG-NKCR_V_E_15_____0HICQYE-cs/IDf001r/full/full/0/default.jpg

Obr. 1b: Praha: NK ČR, V E 15, fol. [I]^v (↻ 90°) = fol. x₂^v-x₁^r

https://images.manuscriptorium.com/loris/AIPDIG-NKCR_V_E_15_____0HICQYE-cs/IDf001v/full/full/0/default.jpg

Obr. 2a: Praha: NK ČR, V E 15, fol. [II]^r (↻ 90°) = fol. x₃^v-x₄^r

https://imagines.manuscriptorium.com/loris/AIPDIG-NKCR_V_E_15_____0HICQYE-cs/IDb001r/full/full/0/default.jpg

Obr. 2b: Praha: NK ČR, V E 15, fol. [II]^v (↻ 90°) = fol. x₄^v-x₃^r

https://imagines.manuscriptorium.com/loris/AIPDIG-NKCR_V_E_15_____0HICQYE-cs/IDb001v/full/full/0/default.jpg

minimálně.⁷ Na dochovaných stránkách zlomku je pravidelně po osmi osnovách střídavě o pěti až šesti linkách pro duplum a o čtyřech linkách pro tenor (spodní hlas, který cituje v delších hodnotách chorální melodii); skladby jsou zapsány v partituře. Srovnáme-li formát pražského zlomku – odhadem 170-180 × 120-130 mm – s formátem hlavních rukopisů s repertoárem Notre-Dame, vychází nám tento obraz:

F: 232 × 157 mm, 12 osnov na stránku;⁸

W₁: 215 × 150 mm, 12 osnov na stránku;⁹

W₂: 175 × 130 mm, 8-10 osnov na stránku.¹⁰

Pražský zlomek se tedy formátem podobá W₂ repertoárem, jak si dále ukážeme, má blízko k F a W₂.

Zlomek je v dobrém stavu, nejeví známky opotřebení častým užíváním, jen na dvou místech je notace částečně setřena, ale dá se za pomoci srovnávacích pramenů rekonstruovat. V době, kdy byl druhotně použit, už byl jak jeho typ vícehlasu, tak použitý notační systém asi sto let těžko srozumitelný.

Obě bifolia pocházejí z různých složek většího celku a zároveň nikdy ze středního dvojlistu složky, takže mezi oběma polovinami bifolia vždy jeden nebo více dvojlistů chybí. Mezi repertoárem zapsaným na rectu a versu jednoho listu a repertoárem zapsaným na rectu a versu druhého listu téhož bifolia je proto menší nebo větší mezera.

Všechny fragmentárně dochované zápisy lze identifikovat, celkem patří k sedmi skladbám.¹¹

- Na přední předsádce (fol. x₁-x₂) jsou zapsány tři zpěvy z repertoáru mešního propria:
  - fol. x₁^{r-v}: graduale *Gloriosus Deus* *¶. Dextera tua*¹² (fol. x₁^r: konec části *Gloriosus* a začátek versu *Dextera tua*, fol. x₁^v: pokračování versu);
  - fol. x₂^{r-v}: *Alleluia. Veni electa*¹³ a *Alleluia. Post partum Virgo*¹⁴ (fol. x₂^r: závěr *Alleluia. Veni electa* a začátek *Alleluia. Post partum Virgo*, fol. x₂^v: pokračování druhého alleluia).
- Na zadní předsádce (fol. x₃-x₄) jsou zapsány čtyři zpěvy hodinkového oficia:
  - fol. x₃^{r-v}: responsoria *Sint lumbi* *¶. Vigilate ergo*¹⁵ a *Regnum mundi* *¶. Eructavit cor meum*¹⁶ (fol. x₃^r: závěr versu *Vigilate* prvního responsoria a část doxologie, fol. x₃^v: dokončení doxologie, *responsorium Regnum mundi* a část versu *Eructavit*);
  - fol. x₄^{r-v}: *responsorium Terribilis est* *¶. Cumque evigilasset*¹⁷ a *Benedicamus Domino*¹⁸ (fol. x₄^r: konec versu *Cumque* a začátek doxologie, fol. x₄^v: dokončení doxologie a začátek *Benedicamus Domino*).

V následující tabulce jsou skladby z pražského zlomku porovnány s repertoárem rukopisů F, W₂ a W₁, eventuálně s dalšími známými výskyty ve fragmentech.¹⁹ Záznamy obsahují textové incipity, označení druhu zpěvu, sigly skladeb používané v rámci edic a popisu repertoáru MLO, liturgickou příslušnost k okruhu svátků, pořadová čísla a folia,²⁰ na kterých se ve srovnáva-

⁷ Na neorůznutém pravém okraji fol. x₂^r a x₃^r zůstaly reprezentanty pro iluminátora/písaře iniciál – písmena *a* (Alleluia), respektive *G* (Gloria). Za upozornění děkuji Jiřímu K. Kroupovi. Reprezentanty podobného typu se vyskytují také na některých místech rukopisu W₁ (► pozn. 9).

⁸ Firenze: Biblioteca Medicea Laurenziana, ms. Pluteus 29.1, http://mss.bmlonline.it/s.aspx?Id=AWO-Hy_N11A4r7GxMB57&c=Antiphonarium#/book; srov. RISM B IV¹, s. 610-788.

⁹ Wolfenbüttel: Herzog-August-Bibliothek, Cod. Guelf. 628 Helmst., <http://diglib.hab.de/?db=mss&list=ms&id=628-helmst&hi=628>, srov. RISM B IV¹, s. 97-171.

¹⁰ Wolfenbüttel: Herzog-August-Bibliothek, Cod. Guelf. 1099 Helmst., <http://diglib.hab.de/?db=mss&list=ms&id=1099-helmst>, srov. RISM B IV¹, s. 171-205.

¹¹ U titulů odkazují na edici v MLO, dále v tabulce je uvedeno umístění v pramenech. Editorem sv. 2 a 4 byl Mark EVERIST, editorem sv. 6a a 6b Thomas B. PAYNE, editorem sv. 7 Edward H. ROESNER.

¹² F: MLO 4, s. 72-79, 240; W₂: MLO 6b, s. 244-249, 395-396.

¹³ F: MLO 4, s. 159-163, 244; W₂: MLO 6b, s. 240-243, 394; W₁: MLO 7, s. 153-156, 367-368.

¹⁴ F: MLO 4, s. 29-34, 238.

¹⁵ F: MLO 2, s. 173-178, 325; W₂: MLO 6a-b, s. 68-72, 353-354; W₁: MLO 7, s. 37-40, 357.

¹⁶ F: MLO 2, s. 179-186, 325-326; W₂: MLO 6a-b, s. 73-80, 354-355; W₁: MLO 7, s. 41-44, 357.

¹⁷ F: MLO 2, s. 192-198, 326; W₂: MLO 6a-b, s. 88-94, 357-358.

¹⁸ F: MLO 2, s. 201-203, 326; W₂: MLO 6b, s. 270-272, 401; W₁: MLO 7, s. 210-211, 373.

¹⁹ Seznam publikoval Rudolf FLOTZINGER: *Leoninus musicus*, Kassel: Bärenreiter, 2003, s. 42-44.

²⁰ Pořadová čísla jsou uvedena podle RISM B IV¹, odkazy na folia ve W₁ se ve shodě s MLO drží staré foliace (v RISM je vedle staré uvedena také nová foliace, v digitalizované kopii se používá nová).

K nálezu středověké polyfonie v rukopisu Národní knihovny v Praze sign. V E 15

cích pramenech vyskytují, eventuálně další skladby ve srovnávacích pramenech, které mohou prozradit další skutečnosti.

Tab. 1:
Skladby pražského
zlomku *P* v kontextu
repertoáru
Notre-Dame

Incipit	Sigla	Liturgická funkce	<i>F</i>	<i>W</i> ₂	<i>W</i> ₁	Fragm.	
PŘEDNÍ PŘEDSÁDKA (fol. x₁-x₂)							
<i>Gloriosus Deus</i> Ź. <i>Dextera tua</i>	M 41	Gr.	De pluribus martyribus	č. 146 131 ^v -132 ^v	č. 68 85 ^v -86 ^r	-	
Mezera neznámého rozsahu							
<i>Alleluia.</i> <i>Veni electa</i>	M 54	Al.	De Virginibus	č. 159 141 ^r -141 ^v	č. 67 85 ^r -85 ^v	č. 46 40 ^v -41 ^r	Be ²¹ / MüA ²²
<i>Alleluia.</i> <i>Post partum Virgo</i>	M 35	Al.	De Beata Virgo Maria	č. 140 126 ^v -127 ^r	-	-	
ZADNÍ PŘEDSÁDKA (fol. x₃-x₄)							
<i>Sint lumbi</i> Ź. <i>Vigilate ergo</i>	O 28	R	De Confes- soribus	č. 78 83 ^r -84 ^r	č. 36 57 ^r -57 ^v	č. 21 21 ^v	
<i>Regnum mundi</i> Ź. <i>Eructavit cor meum</i>	O 29	R	De Virginibus	č. 79 84 ^r -85 ^r	č. 37 57 ^v -58 ^v	č. 22 22 ^{r-v}	Da ²³
Mezera (o rozsahu jednoho bifolia?, viz Tab. 2)				č. 80 85 ^r -85 ^v = O 30	č. 38 58 ^v -59 ^v = O 13		
<i>Terribilis est</i> Ź. <i>Cumque evigilasset</i>	O 31	R	De Dedicatione	č. 81 85 ^v -86 ^r	č. 39 59 ^v -60 ^v	-	
<i>Benedicamus Domino</i>	BD 1	BD		č. 82 86 ^v	č. 73 90 ^v -91 ^r	č. 199 103 ^v -104 ^r	

Možný obsah mezery mezi repertoárem zadní předsádky byl stanoven na základě pořadí skladeb v *F* a *W*₂:

Tab. 2:
Předpokládaný
obsah lakuny
mezi fol. x₃ a x₄ v *P*

Incipit	Sigla	Liturgická funkce	<i>F</i>	<i>W</i> ₂	<i>W</i> ₁	Fragm.	
<i>Inter natos mulierum</i> Ź. <i>Fuit homo. Gloria</i>	O 13	R	De S. Ioanne Baptista / De martyribus	č. 63 73 ^{r-v}	č. 38 58 ^v -59 ^v	č. 18 19 ^v -20 ^r	StS ²⁴
<i>Deum time</i> Ź. <i>Timentibus</i>	O 30	R	De SS. Trinitate	č. 80 85 ^r -85 ^v	-	-	

Legenda:

Al.	Alleluia	O	zpěvy hodinkového oficia
BD	Benedicamus Domino	R	responsorium
Gr.	graduale	Ź	versus
M	zpěvy mše		

²¹ Berlin: Staatsbibliothek – Preußischer Kulturbesitz, Ms. lat. qua. 523, <http://resolver.staatsbibliothek-berlin.de/SBB000027BB00000000>.

²² München: Bayerische Staatsbibliothek (D-Mbs), Cod. gall. 42 (olim Mus. ms. 4775), RISM ID no. 456052377, <https://opac.rism.info/search?id=456052377&View=rism> + Berlin: Staatsbibliothek – Preußischer Kulturbesitz (D-B), 55 Ms. 14, RISM ID no. 460001400, <https://opac.rism.info/search?id=460001400&View=rism>.

²³ Darmstadt: Universitäts- und Landesbibliothek, Hs-3471 (Wimpfener Fragmente), <http://tudigit.ulb.tu-darmstadt.de/show/Hs-3471>.

²⁴ Stary Sącz: Biblioteka Klasztoru św. Kingi PP. Klarysek (PL-STk), Muz. 9 (olim 2 D); srov. GANCARCZYK, Paweł: *Wykaz źródeł muzycznych w zbiorach polskich. Polifonia do około 1500*, Warszawa: Instytut Sztuki PAN, 2005-2013, <http://www.ispan.pl/pl/wydawnictwa/publikacje-online/wykaz-zrodel-muzycznych-w-zbiorach-polskich#opracowania>.

Dochovaný fragment je příliš malý, aby se podle něho dalo usuzovat, zda dvojlist z přední předsádky obsahoval výlučně mešní repertoár a dvojlist ze zadní předsádky pouze hodinový repertoár (v tomto případě pravděpodobně ano) a zda obě předpokládané složky pocházely z různých fasciкул větší sbírky. Z hlavních pramenů repertoáru dvojhlasých organ z *MLO* má takovou strukturu rukopis *F*, v němž jsou zpěvy pro mši a officium zapsány odděleně do zvláštních fasciкул. Odpovídající mešní zpěvy z pražského zlomku se v *F* nacházejí ve fasciكلu IV (složky 6-8), zpěvy officia ve fasciكلu III (složky 4-5). Ve *W*₂ jsou všechny odpovídající zpěvy zapsány ve fasciكلu tvořeném složkami 4-5.

U mešních zpěvů prvního bifolia není na základě digitalizované kopie zřejmé, zda předcházel list s *graduale Gloriosus*, nebo list s oběma *Alleluia* a zda mezera mezi oběma listy ve složce mohla být vyplněna více než jedním bifoliem. Pořadí zpěvů officia zapsaných na druhém bifoliu je nápadně shodné s pořadím odpovídajících zpěvů v *F* a *W*₂. Je možné, že střed složky mezi oběma listy vyplňovalo jediné bifolio, které obsahovalo vedle nedochovaných částí responsorií O 29 a O 31 jedinou další skladbu, jako je tomu v *F* a *W*₂. V obou rukopisech je to ale různý zpěv – O 13, respektive O 30 – a nelze vyloučit ani další možnosti, snad nějaký hodinový zpěv z *Commune sanctorum*.

Na skutečnost, že zápisy se ve všech detailech neshodují s hlavními prameny repertoáru Notre-Dame, už upozornila Hana Vlhová-Wörner. Rozdíly podobného druhu jsou i mezi prameny *F*, *W*₁ a *W*₂, pokusme se na dochovaných fragmentech jednotlivých zpěvů konkretizovat, jakého jsou druhu. Srovnání je provedeno na základě dostupných digitalizovaných pramenů *F*, *W*₁ a *W*₂ a na základě transkripce v edici *MLO*. Odkazujeme na čísla notových znaků nebo metrických jednotek podle edice *MLO*.

■ **Graduale *Gloriosus Deus* V. *Dextera tua* (M 41):** Podle srovnání *P* a *F* je rozsah společných partií v části *Gloriosus* od 58 do konce (70), malá odchylka je mezi 66-67. Ve *V. Dextera* je rozsah společných partií 1-182, změny jsou větší, kratší úseky jsou v *P* vypuštěny (33-37, 115-117, 133-134, 137-139), jinak rytmicky organizovány (44-89), nahrazeny jinou hudbou (140-171), s jiným vrchním hlasem (duplem) (122-125). Vzhledem k ořízce je nečitelné duplum u znaků 92-108. Na několika místech jsou jinak uspořádány ligatury nebo jsou pliky nahrazeny notovými znaky. S *W*₂ má *P* jen malé procento společných míst.

■ ***Alleluia. Veni electa* (M 54):** V *P* je dochován jen závěr, s *F* jsou společné znaky 183-188, s *W*₂ společné znaky 178-184, kauda diskantu nad poslední notou tenoru je různá ve všech třech hlavních pramenech, kauda ve *W*₁ je podstatně delší a shodná s *P*.²⁵ Shodný závěr s *W*₂ včetně kaudy má zlomek *Be*.²⁶

■ ***Alleluia. Post partum Virgo* (M 35)** se se shodnými partiemi vyskytuje jen v *F*. V *Alleluia* jsou pouze malé odchylky (uspořádání ligatur, vypuštěné opakované noty na začátcích konjunktur (*currentes*), podobné odchylky jsou na větší části versu *Post partum Virgo*. Zcela odchýlná hudba je na slova »[vir]go inviolata« (znaky 37-87) a »[permansi]sti Dei ge///« (od 113 do konce dochovaného zápisu v *P*).

■ **Responsorium *Sint lumbi* V. *Vigilate ergo* (O 28):** V *P* je dochováno jen posledních pět not v tenoru versu *Vigilate ergo* (z textu jen poslední slabika »sit«) a odpovídající úsek dupla a celá doxologie.

Responsorium se vyskytuje ve všech hlavních pramenech. Verze v *F* a *W*₂ jsou až na detaily shodné, *W*₂ nemá doxologii. *W*₁ s nimi má společnou úvodní část *Sint lumbi* kromě zkráceného závěru. *V. Vigilate* je ve *W*₁ jiný, doxologie chybí. Závěr versu v *P* je až na detaily shodný s *W*₁, oproti *W*₁ chybí v *P* závěrečná kauda v oktávové poloze. Začátek a konec doxologie v *P* je téměř shodný s *F* (znaky 1-8, 54-76), odchylky jsou v uspořádání ligatur. Střední část doxologie v *P* a *F* je odchýlná. Začátek doxologie v *P* se navíc kromě odchylek v ligaturách shoduje s hudbou versu v *F* a *W*₂. Pro úsek na slova »Gloria Patri« je použita hudba ze začátku versu *Vigilate ergo* (*F* 1-39, *W*₂ 1-48). Další průběh od slova »Patri« je odlišný. Protože responsorium je v 1. modu a tenor versu a doxologie zachovává modální formule modu, se stejnými nebo podobnými místy je možné se setkat v repertoáru hlavních pramenů i v jiných organech v 1. modu, například v *F* (fol. 73^v-74^v) v responsoriu *Cornelius centurio* V. *Cum orasset Cornelius* (O 14) ve versu i v doxologii. Zcela obecně: Dvojhlasá organa náležející k tradici *MLO* jsou do značné míry produktem centonizace, mohou být tedy sestavena nebo doplňována z předem existujících a podle potřeby vyměnitelných formulí. Bezpochyby jen jejich část, byť početná, je součástí repertoáru tzv. klausul (*clausulae*).²⁷

²⁵ FLOTZINGER, *Leoninus musicus* (◀ pozn. 19), s. 167-170, »finis post finem«.

²⁶ Viz výše pozn. 21.

²⁷ FLOTZINGER, *Leoninus musicus* (◀ pozn. 19), s. 63-65.

■ Responsorium *Regnum mundi V. Eructavit cor meum (O 29)*: Zápisy v *F* a *W₂* jsou až na drobné detaily stejné, zápis ve *W₁* je na několika místech výrazně krácen, ale ne v místech společných s *P*. *P* se v dochovaných částech shoduje se všemi hlavními prameny, odchylky mezi všemi prameny včetně *P* jsou především v uspořádání ligatur.

■ Responsorium *Terribilis est V. Cumque evigilasset (O 31)*: Zápisy responsoria jsou v *F* a *W₂* až na drobné detaily stejné, ve versu *Cumque* se hudba liší od znaku *F* 63 (ve *W₂* jde o znak 76) do konce, doxologie je až na detaily shodná.

V zápisu v *P* se dochovaný závěr versu shoduje především s *W₂* (od 67, navíc je vložen úsek mezi 77-78, vypuštěn je úsek 122-125). Začátek doxologie v *P* je shodný s *F* a *W₂*, od 21 (podle *F*) až do konce je odlišný.

■ *Benedicamus Domino (BD 1)* se v pramenech liší jen v detailech. V *P* je nápadná appoggiatura ze septimy k oktávě na úvodním ladícím tónu, která se u této věty v ostatních pramenech nevyskytuje, jinak je ale běžná.²⁸

Shrnutí

Použitý notační systém ani kvalita provedení fragmentu *P* se v ničem neliší od obrazu, který poskytují rukopisy *F*, *W₁* a *W₂*, dobou i místem vzniku a určením patří fragment *P* do stejné kulturní oblasti, o něco blíže má k *F* a *W₂*, u kterých se předpokládá, že jsou mladší než *W₁*.²⁹ Zjistit totožnost nebo odchylky mezi různými zápisy a variantami organ není složité, podstatně složitější je však tento notační systém interpretovat. Bez velké zkušenosti s jeho prameny, kterou, jak myslím, žádný český muzikolog nemá, je dost obtížné vyložit drobné notační rozdíly a jejich důsledky třeba pro rytmickou interpretaci zápisů této hudby. Narážím tím na to, že i edice vskutku světově uznávaných muzikologů, kteří tomuto repertoáru zasvětili léta výzkumu, se neobejdou bez subjektivních interpretací, pro které jim nedává oporu ani dobová teorie ani zápis, který mnohdy postrádá znaky definitivnosti a jednoznačnosti. Ústní tradice některých parametrů těžko přenositelná prostým importem notovaných zápisů, improvizace určitých schémat v podání vysoce specializovaných sólistů, to vše jistě bylo součástí této hudební kultury.

* * *

Dovolím si ještě stručný komentář ke dvěma tezím obsaženým ve zprávě Hany Vlhové-Wörner.³⁰

■ Teze 1: »Jde o nejstarší doklad této hudby ve střední Evropě vůbec.«

Podobných zlomků je ve střední Evropě dochováno několik,³¹ přesně je datovat nebo stanovit pořadí vzniku je velmi obtížné až nemožné. Z hlediska fragmentu *P* jsou zajímavé fragmenty *Be* (Berlin)³² a *StS* (Stary Sącz),³³ o mnoho mladší nejsou fragmenty s repertoárem motet období *ars antiqua*.³⁴ Význam pražského zlomku bude bezpochyby ještě doceněn v kontextu dalších nálezů fragmentů s repertoárem polyfonie Notre-Dame. Že jsou otázky šíření této hudby z centra

²⁸ FLOTZINGER, *Leoninus musicus* (↵ pozn. 19), s. 163-167, »principium ante principium«.

²⁹ Tamtéž, s. 41.

³⁰ Viz výše pozn. 1 a 3.

³¹ FLOTZINGER, *Leoninus musicus* (↵ pozn. 19), s. 42-44.

³² Srov. výše pozn. 21 a dále Kurt von FISCHER: *Neue Quellen zur Musik des 13., 14. und 15. Jahrhunderts*, in: *Acta Musicologica* 36 (1964), s. 79-97, zde s. 80-82. Faksimile zlomku *Be*, fol. 2^r (Tafel III), obsahuje část *Alleluia. Veni electa* (M 54), srovnání viz výše.

³³ Srov. výše pozn. 24 a dále Miroslaw PERZ: *The Oldest Source of Polyphonic Music in Poland – Fragments from Stary Sącz*, in: *Polish Musicological Studies* 1 (1977), s. 9-57; TÝŽ (ed.): *Sources of Polyphony up to 1500: Facsimiles* [= *Antiquitates musicae in Polonia*, 13], Graz: Akademische Druck- und Verlagsanstalt – Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1973, s. IX-XX, 2-12; Robert Michael CURRY: *Fragments of 'ars antiqua' music at Stary Sącz and the evolution of the Clarist order in central Europe in the thirteenth century*, PhD thesis, School of Historical Studies, Monash University 2003, https://bridges.monash.edu/articles/thesis/Fragments_of_ars_antiqua_music_at_Stary_Sa_cz_and_the_evolution_of_the_Clarist_order_in_central_Europe_in_the_thirteenth_century/5446279. Tyto fragmenty obsahují kromě jiného dvojhlasá organa O 11, O 13 a O 14.

³⁴ U nás např. v rukopisu Praha: Knihovna Národního muzea (CZ-Pn), sign. XII E 5, který pochází z Českého Krumlova. Srov. Gordon A. ANDERSON: *New sources of medieval music*, in: *Musicology* [Australia] 7 (1982), s. 1-26. Zlomek obsahuje téměř kompletní moteto *Flos fit femine – Flos firmavit flosculo – Flos fundavit firmiter – Flos filius eius* a fragmenty *Excellentis gratie a Iherusalem filie – Iherusalem illumina-re – Tenor*. Edice moteta *Flos fit femine* v antologii Jaromír ČERNÝ (ed.): *Moteti mediaevi / Vicetextová moteta 14. a 15. století* [= *Thesaurus Musicae Bohemiae, Seria A*], Praha: Supraphon, 1989, s. 122-130, je převzata z Andersonovy edice a rekonstrukce.

do dalších oblastí středověké Evropy živým tématem současného muzikologického výzkumu, dosvědčují některé studie z posledních let.³⁵

- Teze 2: »Pohled na nejstarší dějiny hudby v Čechách bude tedy potřeba v následujících letech zásadně přeformulovat.«

S tím souhlasím, ale myslím, že zlomek *P* není přímý doklad přenosu repertoáru tohoto typu organa Notre-Dame do zpěvního repertoáru našich (minimálně diecézních) chrámů. Například chorální *Alleluia. Veni electa* se v misálech a graduálech pražské diecéze prakticky nevyskytuje. Dochovaný repertoár středověkého vícehlasu v domácích pramenech vychází z jiných stylových zdrojů a je mnohem jednodušší.³⁶ Na nejranější tvorbu motet odkazuje alespoň cantio *Laus Domino resonet*, jejíž text a melodie jsou odvozeny od dupla moteta *Laus Domino – Eius*.³⁷ Je však možné, že píseň k nám doputovala už v jednohlasé podobě. Systematickému výzkumu se zatím vzpírají mnohostranné průniky tvorby duchovní poezie s hudební tvorbou cantiones a konduktů. Domnívám se, že právě zde lze předpokládat nejvíc dokladů dědictví epochy Notre-Dame ve střední Evropě. Narážím tím například na texty Filipa Kancléře (Philippus Cancellarius Parisiensis, Philippe le Chancelier, ca. 1160-1236), které se udržely v živém povědomí hluboko do 14. století, nebo na text konduktu *Porta salutis, ave*.³⁸ V případě Filipových textů, které si pořídil Vojtěch Raňkův z Ježova (ca. 1320-1388) za svého pobytu v Paříži (před 1375), ale není jisté, zda je ještě poznal jako texty zhudebněné, nebo jen jako poezii.³⁹ To už se ocitáme v době existence pražské univerzity, která je ve zprávě Hany Vlhové-Wörner také zmíněna jako důležitý článek – rukopis V E 15 asi vznikl v prostředí pražské univerzity, které ani později nikdy neopustil. Pokud se kniha s organy 13. století nacházela v univerzitním prostředí, už v době založení univerzity (1348) šlo spíše o neživou hudbu. S pražským univerzitním prostředím lze sice spojit některé hudebně teoretické texty, ty už však reflektují hudbu jiné epochy, což dokládají i informace o sbírkách skladeb, které měli učitelé a studenti k dispozici.

Možná je to jen náhodná podobnost, ale některé principy dvojhlasého organa (melismatický vrchní hlas nad prodlevami chorálního tenoru, souzvuková stránka s průtahy ze septimy nebo nony k oktávě, aplikace předem daných formulí, ...) se vyskytují také v nejstarších varhanních skladbách na liturgický chorál ze 14. století.⁴⁰

³⁵ Srov. např. Eva M. MASCHKE: *Some Preliminary Observations on the Afterlife of Notre Dame Fragments*, in: *Manuscript cultures* 8 (2015), s. 138-156, https://www.manuscript-cultures.uni-hamburg.de/MC/articles/mc8_Maschke.pdf, nebo Gregorio BEVIACQUA – David CATALUNYA – Nuria TORRES: *The Production of Polyphonic Manuscripts in Thirteenth-Century Paris: New Evidence for Standardised Procedures*, in: *Early Music History* 37 (2018), pp. 91-139, <https://doi.org/10.1017/S0261127918000049>. Zde i další literatura.

³⁶ Srov. Jaromír ČERNÝ: *Středověký vícehlas v českých zemích*, in: *Miscellanea musicologica* 27-28 (1975), s. 9-116.

³⁷ Srov. Václav PLOCEK: *Zwei Studien zur ältesten geistlichen Musik in Böhmen, 1: Texte und Analysen; 2: Noten und Abbildungen* [= Bausteine zur Geschichte der Literatur bei den Slawen, 27/1-2], Giessen: Schmitz – Köln: Böhlau, 1985, s. 135. V repertoáru Notre-Dame je moteto dochováno unikátně ve *W*, č. 91, fol. 126^v-127^r.

³⁸ Eva M. MASCHKE: *Porta salutis ave: Manuscript Culture, Material Culture, and Music*, in: *Musica disciplina* 58 (2013), s. 167-229.

³⁹ Srov. Charles E. BREWER: *The Fulminations of Philip the Chancellor and Their Resonances in Central Europe: The Case of Adalbertus de Bohemia*, referát přednesený na konferenci »Hudební kultura v českých zemích a střední Evropě před rokem 1620«, Praha, 22.-26. srpna 2006. Texty jsou zapsány v rukopisu Knihovny pražské metropolitní kapituly sign. N VIII.

⁴⁰ Srov. Martin HORYNA: *Pražský zlomek varhanní tabulatury a nejstarší středověké pokusy o zápis varhanní hudby / A Prague Fragment of Organ Tablature and the Earliest Attempts in the Middle Ages to Notate Organ Music* [= *Clavis Monumentorum Musicorum Regni Bohemiae, A/7*], Praha: KLP – Koniasch Latin Press, 2021.